

Tereza SIGLOVÁ

Zadlužení usedlostí městeček pardubického panství za třicetileté války a poválečná obnova¹

Abstract: The Indebtedness of Small Town Homesteads in the Pardubice Estate during the Thirty Years' War and the Post-War Reconstruction

The article explores credit relations among the inhabitants of the three small serfdom towns of the Pardubice estate (Bohdaneč, Dašice, Týnec n. L.) in the 17th century. It primarily focuses on the period of the Thirty Years' War (1620–1650) and tries to find some of its specific features. It pays attention to the intensity of credit relations, the composition of the creditors and their share in the credit and the composition of debts according to the purpose for which they arose. On the basis of the real estate prices, it tries to find out their current economic status and the level of indebtedness by common debts.

Key words: the Thirty Years' War – the 17th century – Pardubice estate – credit – credit relations – indebtedness – orphan books – creditors – debtors – consumption – production

---

Nemáme příliš mnoho pramenů umožňujících nahlédnout do vlastního hospodaření domácností a jejich stavu během třicetileté války. Při neexistenci osobních či účetních pramenů můžeme využít písemností vrchnostenské správy, jako jsou sirotčí a purkrechtní knihy. Pro pardubické panství se pro období třicetileté války nedochovaly v řadě pozemkové knihy, ale máme k dispozici zřejmě téměř kompletně sirotčí knihy zachycující aktiva a pasiva zemřelých hospodářů, ceny prodávaných usedlostí, jejich hospodářský stav, částku, jež byla na usedlosti splacena a měla připadnout sirotkům, a mnoho dalších informací souvisejících s osudy sirotků a vdovy po zemřelém hospodáři a průběhem vyplacení dědických podílů.

---

¹ Tento text byl vytvořen díky podpoře grantu GA ČR „Úvěr a zadlužení obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století“, reg. č. 13-14506P. Zároveň bych chtěla poděkovat anonymním recenzentům za připomínky k podobě textu.

Na základě zápisů o převodech sirotčích usedlostí a soupisů aktiv a pasiv se pokusím sledovat, zda a jak se za třicetileté války proměnila v porovnání s předchozím a následujícím obdobím struktura dluhů a také struktura věřitelů. Více si přitom všimnu posilování role právnických osob v úvěrových vztazích. Dále se zaměřím na sledování míry zadlužení usedlostí a její změny. O aktuálním stavu hospodářství vypovídá také snižování kupní ceny usedlostí z důvodu jejich špatného stavu a neúplného vybavení. Pokusím se odpovědět na otázku, zda se po třicetileté válce zlepšoval stav hospodářství a zda se postupně snižovalo zadlužení usedlostí.

Pro analýzu jsem zvolila tři městečka, která jsou rovnoměrně rozložena na panství, a to Dašice, Bohdaneč a Týnec nad Labem. Dašice a Bohdaneč patřily k nejlidnatějším obcím urbánního charakteru na panství. Naopak Týnec představoval menší městečko, které ale leželo na strategicky významném místě, kde bylo možné překročit řeku Labe. Dašice představovaly lokalitu situovanou do nejurodnější části panství vhodné pro zemědělskou činnost. V Dašicích a také v Bohdanči nacházíme větší počet osob, jež se věnovaly pracím spojeným s plátenickou výrobou.²

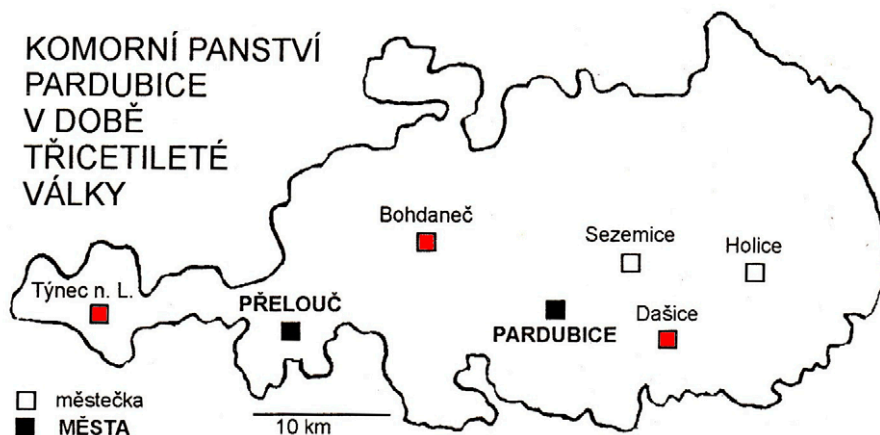
Pardubické panství a třicetiletá válka

Pardubické panství bylo jako osobní majetek panovníka dlouho chráněno před přímým válečným pleněním.³ Příslušnost k velkému komornímu dominiu znamenala určitou míru ochrany před svévolnými požadavky vojenských velitelů a zároveň bylo určitou výhodou i to, že si komorní panství mohla navzájem pomáhat.⁴

2 Dle soupisu poddaných podle víry žilo k roku 1651 v Bohdanči 463 osob bez dětí předzповědního věku, v Dašicích 344 a v Týnci 175, Lenka MATUŠÍKOVÁ – Alena PAZDEROVÁ (eds.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Chrudimsko*, Praha 2001, s. 690–732; blíže k charakteru obcí Tereza SIGLOVÁ, „Soudové zisky nenesou“. *Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a v 17. století*, Brno 2010, s. 55–86.

3 K průběhu třicetileté války na pardubickém panství Jan SCHWALLER, *Pardubice a pardubické panství v polovině 17. století – cesta k obnově*, Historická Olomouc 13, 2002, s. 409–418; Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem I*, Pardubice 1920, s. 95–130.

4 Ferdinand II. měl v březnu roku 1627 úmysl osvobodit všechna královská panství od ubytování vojenského lidu, aby se mohla zotavit; konkrétně se to týkalo pardubického a poděbradského panství, kde měly být ubytovány dvě jízdní kompanie, Václav LÍVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války (Regesta fondu Militare)* (dále jen *Prameny*), IV (1626–1635), Praha 1953, s. 203n.

Převzato z P. Vorel, *Dějiny města Přelouče II (1616–1848)*, Přelouč 2002, s. 24.

Pardubické panství bylo válečnými událostmi zasaženo v závěru roku 1620, kdy se tu pohybovali polští kozáci. V dubnu 1624 bylo městečko Bohdaneč zařazeno do oblasti, která sloužila k ubytování Collatova regimentu.⁵ Ve stejné době byly postiženy také Dašice a Týnec nad Labem.⁶ Až do poloviny 30. let ale nebylo panství válkou v nejhorší podobě přímo zničeno.⁷ Obchodovalo se s nemovitostmi a sousedé byli schopni pravidelně pokládat vejrunkové splátky. Teprve od roku 1639 až do konce války bylo panství konfrontováno se švédskými a císařskými jednotkami.⁸

5 Petr VOREL, *Dějiny města Přelouče II*, Přelouč 2002, s. 13.

6 Roku 1624 byly kvartýrujícími vojáky postiženy také Dašice, odkud byly doručeny žaloby na „svévolné chování“, V. LÍVA (ed.), *Prameny III (1618–1625)*, Praha 1951, s. 622; z Týnce nad Labem došla na české místodržitelství žádost o vykázní jiných kvartýrů, protože se ve stávajících již nedostávaly viktualie, tamtéž, s. 746.

7 Chrudimská městská rada v listě z listopadu roku 1626 doporučovala trasu pochodu císařského vojska z Prahy na Moravu přes Chlumec nad Cidlinou, k Bohdanči, Dašicům a Vysokému Mýtu s tím, že „těmito cestami a zvláště k Chlumci a Bohdanči téměř nikdy soldáti netáhli a v těch místech lidé dobře se ještě mají“, V. LÍVA (ed.), *Prameny IV (1626–1635)*, Praha 1953, s. 186n.

8 Císařské jednotky se měly na pardubickém panství v první polovině roku 1639 dopustit „zvlášť těžkých zločinů“, V. LÍVA (ed.), *Prameny V (1636–1639)*, Praha 1954, s. 288; hejtman k neutěšené situaci na panství v září 1639, které bylo „domácím i nepřátelským vojskem zničeno“, zmiňuje pohyb švédských salva guardií na pravé straně řeky, kde „poddaní nechťi o císařských důstojnících ani slyšet“, tamtéž, s. 327; na začátku května roku 1640 hejtman informuje o pobytu císařských vojáků v Dašicích a žádá, aby byli vzhledem k špatnému stavu panství posláni jinam, V. LÍVA (ed.), *Prameny VI (1640–1642)*, Praha 1955, s. 64; k napjaté situaci v Dašicích v květnu roku 1646 a údajnému vyhrožování obci pomstou, protože se nemohlo „pro veliké ochuzení... a nesnesitelné obtížnosti... žádného truňku vína a piva odkud opatřiti“, V. LÍVA (ed.), *Prameny VIII (1646–1648)*, Praha 1957, s. 71; v srpnu roku 1646 žádali poddaní pardubického panství na české komoře, aby byli ušetřeni

Zmínky o konkrétních zkušenostech obyvatel městeček pardubického panství s válkou se objevují ojediněle také v zápisech sirotčích knih. Jako příčina špatného vybavení usedlostí bylo uváděno pobráním dobytka a zcizení dalšího majetku během průchodů vojenských jednotek, a to nejčastěji švédských, saských i císařských.⁹ Z nepříliš četných poznámek se z více zápisů dovídáme, že roku 1648 došlo k plundrování městečka Bohdanče.¹⁰ Vojenské jednotky se pohybovaly také kolem Dašic, kde byl roku 1648 švédskými vojáky zastřelen Štěpán Turek.¹¹

Důsledkem válečných událostí byla také neschopnost včas splácet vlastní usedlost a vyplácet tak podíly dědicům předchozích majitelů. První vlna nepokládání vejrunkových splátek přišla v letech 1623–26.¹² V těchto případech se ale většinou jednalo spíše o odložení splácení, protože roku 1627 byla často najednou zaplácena i dlužná suma za předchozí roky. Častěji nebyly usedlosti spláceny ve druhé polovině 30. let a ve 40. letech, kdy bývá jako důvod uvedeno, že „*skrze lid vojenský vše na mizinu přišlo*“ či „*pro obtížnost vojenskou nepoložil*“, případně „*pro nemožnost*“ nebo „*pro chudobu*“.¹³

Kromě rozkradení majetku, odkládání či nesplácení usedlosti a násilné smrti hrozilo asi zejména mladším lidem zavlčení z obce. Z Dašic tak zmizel syn Jana Patočky Martin, který byl roku 1646 „*vzat od Švédů*“.¹⁴ Roku 1634 byl během saské ofenzivy „*vzat... od Charvátů JMC na vojnu... a tam pryč zaveden*“ syn Jana Karáska Pavel, který se již do Dašic nikdy nevrátil.¹⁵ Někteří sirotci odcházeli s vojáky dobrovolně, a to ne pouze chlapi, ale i dívky. Syn Václava Pinty Tomáš se stal po roce 1631 „*soldátem a dal se k nepříteli*“.¹⁶ Dcera Matouše Nápravníka Anna se k vojákům přidala jako kuběna.¹⁷ Naopak o dceři

---

částých pochodů vojenských těles a ochránění proti násilnostem císařských vojáků, tamtéž, s. 86; v červenci roku 1647 si hejtman stěžuje na opakované kvartýrování vojska na panství, které tím bylo vyčerpáno, tamtéž, s. 204

9 Státní oblastní archiv v Zámrsku, Velkostatek Pardubice (dále jen Vs Pce), kn. 327, fol. 278v; u sirotčího zápisu k majetku mlynáře Petra Šusterky z Týnce „*co vojáci Haugvicovi nedobrali, zůstává*“, tamtéž, kn. č. 324, fol. 888r; v Dašicích a Sezemicích vojáci v polovině roku 1626 lidem pobrali větší množství koní a klisen a v Sezemicích zřejmě založili požár, V. LÍVA (ed.), *Prameny IV (1626–1635)*, s. 109.

10 Vs Pce, kn. 327, fol. 272v, 283v.

11 V Dašicích roku 1642 „*zamordovali vojáci*“ Jakuba Vašteru, tamtéž, kn. 327, fol. 130r.

12 Tamtéž, kn. č. 323, fol. 528v, kn. č. 323, fol. 639v, kn. č. 324, fol. 230v.

13 Tamtéž, kn. č. 322, fol. 273r; kn. č. 323, fol. 639v, kn. č. 324, fol. 1214v; kn. č. 325, fol. 48v; kn. č. 324, fol. 844v.

14 Tamtéž, kn. č. 327, fol. 142r.

15 Tamtéž, kn. č. 325, fol. 1081v.

16 Tamtéž, kn. č. 324, fol. 1197v.

17 Tamtéž, kn. č. 327, fol. 278v.

dobře postaveného týneckého souseda Baltazara Mensingara Alžbětě se dovídáme, že se provdala za „jednoho hejtmana pod komendou Jeho Milosti kurfiřta saského“.¹⁸

Někteří majitelé usedlostí v důsledku zhoršené hospodářské situace a válečných událostí opouštěli své usedlosti. Z náboženských důvodů zřejmě v závěru 20. let z panství odešel Václav Černý z Dašic, po němž se prodávala doplacená usedlost.¹⁹ Zcela jistě kvůli náboženství a neochotě přestoupit alespoň formálně ke katolické víře roku 1635 zběhl Daniel Koktan a i po něm došlo k prodeji jeho hospodářství. Zajímavé je, že v městečku zanechal vdovu a dvě děti.²⁰ Zběhnutí je zmíněno také u některých sirotků a vdov, ale není možné blíže určit dobu a důvod, kdy z panství odešli. Někteří zběhnuvší se po nějaké době na panství opět vraceli. Vdova po Janu Kosteleckém z Týnce Kateřina zběhla někdy po roce 1626, ale na panství se brzy opět vrátila a přestoupila ke katolické víře.²¹

Život obyvatel městeček a měst byl komplikován přítomností domácích a nepřátelských vojsk. Ubytování vojenské posádky přímo v domech jednotlivých sousedů, jejich udržování a nucené zásobování vojska bylo pro usedlé obyvatelstvo značnou zátěží.²² Ubytované vojsko se často v přidělených vesnicích a městech chovalo jako na dobytém území. Pardubické panství zůstávalo takového vojenského násilí alespoň do poloviny 30. let 17. století ušetřeno, neboť bylo přímým majetkem panovníka a hejtmané měli možnost místní obyvatelstvo chránit.²³ Kromě toho se také zvýšilo zavedením válečných kontribucí přímé daňové zatížení poddaných. Vdova Mandalena z Bohdanče hospodařící na usedlosti po smrti svého muže musela z vlastních peněz někdy před rokem 1627 zaplatit kontribuci ve výši 10 kop a hradit náklady spojené s pobytem vojska v městečku. Hotově musela zaplatit 4,5 kopy za to, že u ní v domě nebyli ubytováni po tři dny vojáci „z praporce mušketýrů... od regimentu prajnerovského“. Podruhé se přímému ubytování již nevyhnula a pobyt čtyř koní a čtyř pacholků, kteří zde snad zůstali pouze přes noc, ji vyšel celkem na 6,5 kopy. V této sumě byl zahrnut jeden korec ova, dále 2 kopy za jídlo a pití, náhrada za službu čeládce a další náklady na vojáky.²⁴ Tyto výdaje spojené

18 Tamtéž, kn. č. 325, fol. 1043r; k podobným typům interakcí poddaných s vojáky Jaroslav ŠULC, *Třicetiletá válka a všední den venkovské společnosti v Čechách (se zřetelem k situaci na komorních panstvích a ve středním Polabí)*, Časopis Národního muzea – řada historická 175, 2001, s. 41–78, zde s. 75.

19 Vs Pce, kn. č. 324, fol. 1022r.

20 Tamtéž, kn. č. 327, fol. 8r.

21 „... ta (Kateřina) se zase v půl létě na grunty JMC našla a jsouce za to přečinění slušně vytrstána k náboženství katolickému přistoupila“, Vs Pce, kn. č. 324, fol. 743v.

22 Ke kvartýrování blíže J. ŠULC, *Třicetiletá válka*, s. 46; Jan KILIÁN, *Na kvartýře (K aspektům soužití mezi vojáky a měšťany za třicetileté války)*, Historie a vojenství 63, 2014, s. 20–34.

23 P. VOREL, *Dějiny města Přelouče II*, s. 13.

24 „ve čtvrtek po neděli jubilate, když praporec mušketýrů... od regimentu prajnerovského v městečku se položil a tu do 3. dne zůstával, že vojáků do domu nepoložili, hotových peněz dáti musila 4 kopy

s válečnými událostmi byly zahrnuty mezi dluhy, jež měly být při prodeji usedlosti proplaceny vdově ze závadvku. I u některých dalších dluhů je někdy zcela ojediněle zmíněno, že vznikly v souvislosti s válečnými výdaji a opět souvisely s ubytováním vojáků v městečku. Jakub Dub z Týnce dlužil roku 1635 dvěma sousedům přes 10 kop jako náhradu za vyživování vojáků. U jedné sumy je uvedena i délka jejich pobytu, a to 10 týdnů.²⁵ V souvislosti se zásobováním vojska nejen potravinami, ale i zbraněmi dlužila bohda- nečská obec roku 1637 Janu Sejkorovi 50,5 kop „*na pomoc k vychování vojáků, za klisny vojákům do přípráže a od fůry pro zbroj do Kyjova a též za dobytek hovězí k proviantu*“.²⁶

V porovnání s jinými komorními panstvími nebylo pardubické panství na konci třicetileté války tolik poničeno. Podíl pustých hospodářství na vesnici zde byl relativně nízký, a to přibližně 17 %. Oproti tomu na panstvích Brandýs nebo Přerov nad Labem to bylo více než 50 %.²⁷ Pokud se blíže podíváme konkrétně na tři lokality, jimiž jsem se v rámci pardubického panství blíže zabývala, bylo nejméně poškozeno městečko Bohdaneč. Procentuální podíl pustých a nově osazených domů po třicetileté válce zde čítal jen 5,32 %. Před třicetiletou válkou zde bylo asi 94 domů podrobených berni. V Dašicích a Týnci nad Labem byl podíl pustých či nově osazených hospodářství téměř shodný, a to přibližně 16,3 %. V Dašicích bylo před válkou asi 86 usedlých a v Týnci 58.²⁸

O rychlosti obnovy pustých usedlostí po válce vypovídá zpráva z vizitace prováděné v letech 1650–1651. Podle údajů Jindřicha Kustoše z května roku 1651 se v ní uvádí, že byl na panství téměř třetí díl pustých a neosazených gruntů. Dále zmiňuje, že se poddaní vracejí na své grunty a že bylo ve třech letech přes 300 pustých gruntů znovu osazeno.²⁹

Prameny

Při sledování otázek spojených se zadlužením usedlostí jsem pracovala se sirotčími knihami, které obsahují podrobné zápisy o aktivech a pasivech zemřelých hospodářů

---

30 grošů; v pátek po neděli cantate opět vtrhnouc do měst vojáci, rejtarstvo i mušketyři, a tu přes noc zůstávali, majíc v domě 4 koně a 4 pacholky, vydala vovsa 1 korec, za jídlo a pití 2 kopy žádá... jak služby čeládce též nákladu na vojáky v jedné sumě 6 kop 30 krejcarů, Vs Pce, kn. č. 324, fol. 844v.

25 Tamtéž, kn. č. 325, fol. 1065r.

26 Tamtéž, kn. č. 327, fol. 55v.

27 Eduard MAUR, *Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 3, 1972, s. 9–80, zde s. 36.

28 Pro Dašice to bylo 16,28 % pustých a nově osazených a pro Týnce n. L. 16,36 %, Eduard MAUR, *Urbanizace Čech v raném novověku*, Historická demografie 25, 2001, s. 5–64, zde s. 53n.

29 Vs Pce, kn. č. 1518, fol. 65r, v; srov. Miroslav TOEGEL, *Zbíhání poddaných na pardubickém panství v druhé polovině 17. století*, Sborník historický 7, 1960, s. 191–226, zde s. 196; k vizitaci panství blíže Jan SCHWALLER, *Komorní velkostatek Pardubice v letech 1650–1651*, in: K novověkým sociálním dějinám českých zemí I. (Čechy mezi tradicí a modernizací 1566–1848), Praha 1999, s. 71–93.

a případně i dalších osob. Pro srovnání období třicetileté války jsem analyzovala i zápisy z předcházejícího a následujících období, a zpracovala jsem tak celé 17. století. To mi umožnilo srovnání získaných poznatků pro období třicetileté války s poměry v předválečném a poválečném období.³⁰ Poměrně dlouhý časový úsek jsem proto rozdělila na čtyři období: 1601–1619, 1620–1650, 1651–1675 a 1676–1700. První polovina 17. století byla rozdělena na dva nestejně dlouhé časové úseky, neboť rozsah druhého období lépe vystihuje dopad třicetileté války na hospodaření poddanského obyvatelstva.

V sirotčích knihách byli většinou zachyceni zemřelí hospodáři či ženy v čele usedlosti. Nacházíme zde ale pouze část usedlého obyvatelstva. Ze srovnání jmen zemřelých hospodářů v sirotčích knihách se jmény usedlých v urbářích vyplývá, že se mohlo jednat v průměru přibližně o 50 % usedlých hospodářů. Pro období třicetileté války se nabízí srovnání s urbářem, který je sice datován k roku 1617, ale je spíše pravděpodobnější, že vznikl přibližně v polovině 1. desetiletí 17. století, protože zachycuje i poměrně velké množství osob, které zemřely před jeho uváděným rokem vzniku. V sirotčích knihách by bylo podle tohoto urbáře zachyceno přes 70 % usedlostí, jejichž majitel zemřel ještě před jejím prodejem.³¹ Vyšší zastoupení sirotčích prodejů by mohlo být dáno vyšší úmrtností v době třicetileté války a snad hlavně vlastními hospodářskými problémy, kdy majitelé často odkládali splácení vlastních usedlostí či je přímo nebyli schopni splácet, a nechutí prodávat v době nestability vlastní hospodářství a riskovat přitom, že by nový majitel nebyl schopen usedlost splácet či dokonce zběhl.

Sirotčí knihy zachycují i osoby, které v době úmrtí žádnou usedlost nevlastnily. Jednalo se zhruba o čtvrtinu v knihách zachycených osob. Sociální skladba této skupiny zemřelých byla dosti pestrá. Častěji zde byly zachyceny ženy, a to buď osamělé či ještě s nezletilými dětmi. Jednalo se pravděpodobně hlavně o podruhyně či výměnkářky. Mezi muži zde byli nejčastěji zastoupeni opět podruzi či výměnkáři, méně často nájemci některých vrchnostenských podniků a muži v „zaměstnaneckém“ poměru.

Z porovnání počtů transakcí zachycených pro městečko Dašice v purkrechtních knihách vyplývá, že k prodeji usedlosti až po smrti jejího majitele došlo v průměru ve více než 40 % transakcí s nemovitostmi (41,9 %) – z jednotlivých období byly přitom sirotčí prodeje na prodejích zastoupeny nejvíce v letech 1620–1650, kdy to bylo více než 56 % transakcí s nemovitostmi, a nejméně v letech 1651–1675, kdy jejich podíl nepřesáhl 30 %.³²

30 Vs Pce, kn. č. 317, 321–327, 336, 338.

31 Vs Pce, kn. č. 16 (1617); Jiří KUBA – Tomáš ŠIMEK, *Soupis východočeských urbářů*, s. 118. V urbáři se mezi 73 usedlými objevilo 17 jmen osob, které zemřely ještě před údajným vznikem urbáře; ze srovnání jmen usedlých v urbáři a jmen hospodářů v sirotčích knihách jsem našla shodu maximálně u 46 osob, ke kterým můžeme ještě zahrnout i šest žen stojících momentálně v čele hospodářství.

32 V období 1601/19 – 42,7 %, 1620/50 – 56,4 %, 1651/75 – 29,32 %, 1676/1700 – 46 %.

Dluhy a pohledávky sousedů, kteří zemřeli ještě v době, kdy vlastnili usedlosti, a případně i dalších skupin obyvatel (např. podruhů, výměnkářů, zaměstnanců vrchnostenských podniků apod.) byly v knihách zachyceny v souvislosti s dědickým řízením. Zjištění aktiv a pasiv zemřelého hospodáře, stejně jako zhodnocení aktuálního stavu hospodářství, pokud se jednalo o majitele usedlosti, a také stanovení případného přebytečného vybavení bylo předpokladem správného rozdělení majetku mezi dědice a určení výše dědických podílů. Dluhy váznoucí na usedlosti tak snižovaly částku, která měla připadnout pozůstalým, neboť výše dědických podílů se vypočítala až po odečtení pasiv.³³ Dědicům přitom příslušela pouze ta suma, jíž jejich otec na usedlosti stačil splatit a která mohla být snížena odečtením jeho dluhů a srážkou za špatný hospodářský stav usedlosti. Seznamy pohledávek a dluhů mohly být zachyceny v posledním pořízení zemřelého či byly zaznamenány v rámci pozůstalostního řízení, kdy byl sepsán movitý a nemovitý majetek zemřelého.

K sepsání majetku zemřelého došlo někdy velmi rychle po jeho smrti, jindy mezi smrtí majitele nemovitosti a podchycením jeho majetku v sirotčí knize uběhlo i několik let. V této době pravděpodobně hospodařila na usedlosti sama vdova v tzv. vdovském nedělu, a zůstávaly zde zachovány stávající majetkové poměry. Majetek byl poté sepsán a zápis vložen do sirotčích knih až po její smrti nebo po předání, resp. prodeji, usedlosti synu či jiné osobě. Z knih se tak zpravidla nedozvídáme, kdy přesně dluh vznikl. Sirotčí zápisy nejsou často datovány, a pokud se v nich datace objevuje, vztahuje se buď k době pořízení kšaftu, sepsání inventáře po zemřelém či ke změně držitele usedlosti. Pokud nebyl zápis v sirotčí knize určen časově jinak, byl zařazen do příslušné chronologické skupiny podle údaje vztahujícího se k počátku splácení usedlosti novým majitelem.

Způsob splácení pohledávek mohl hospodář upravit kšaftem.³⁴ Dluhy zemřelého hospodáře byly zpravidla umořeny ihned ze závdavku, méně často z rozprodaného nadbytečného vybavení, např. dobytka.³⁵ V sirotčích knihách nacházíme také hrazení dluhů ze zaplacených aktivních pohledávek. Pokud celková dlužná suma přesáhla výši závdavku, byly dluhy postupně spláceny novým hospodářem na úkor dědiců zemřelého. K podobné

33 František MATĚJEK, *Význam sirotčích knih pro poznání života poddaných v předbělohorském období*, in: Rudolf Fukal – Milan Kopecký (red.), *Rodné zemi* (Sborník prací k 70. výročí trvání musejního spolku v Brně), Brno 1958, s. 64–72, zde s. 69.

34 „...co tu po přidání zbyde, z toho aby se platily dluhy“; „hříbě roční v čas náležitě prodat a na dluhy obrátit“; „dluhy, co mi dlužní sou, aby manželka zvupomínala a mé dluhy zaplatila“; „kůň, kterej mimo přidání k gruntu zůstane, na splacení dluhů prodat“, Vs Pce, kn. č. 320, fol. 409r–410r, 520v–521r, 191r; 610r,v.

35 Vs Pce, kn. č. 317, fol. 600v; ze svršků a splacených dluhů, kn. č. 321, fol. 321, fol. 601v–602r; prodán kůň přes přidavky, Vs Pce, kn. č. 317, fol. 610r,v; kn. č. 316, fol. 18v; prase, kn. č. 321, fol. 343r; prodány 2 hříbata a vůz přes přidavky, kn. č. 322, fol. 207r; hříbě, kn. č. 322, fol. 551v, kn. č. 320, fol. 520v–521r; dobytek, kn. č. 316, fol. 153r.

situaci mohlo dojít také v případech, kdy byly některé dluhy zjištěny dodatečně až po stanovení závadku.³⁶

Ze sirotčích knih jsem získala pro tři sledovaná městečka přibližně 4100 položek dluhů a pohledávek. Jednotlivé dluhy byly poměrně malé a nejčastěji se jednalo o částky v rozmezí od 1 do 5 kop gr. míš. (necelých 40 % položek). Téměř tři čtvrtiny jednotlivých dluhů nepřesáhly 10 kop. U 155 položek se ze zápisů nedovídáme dlužnou částku; častěji tomu bylo u dluhů za obilí, kdy se pravděpodobně vracel dluh opět v naturáliích.

Částka	Počet	%	kumulativní %
0–1 kop	628	15,9	15,9
1,01–5 kop	1563	39,6	55,5
5,01–10 kop	709	18,0	73,5
10,01–25 kop	596	15,1	88,6
25,01–50 kop	275	7,0	95,5
50,01–100 kop	122	3,1	98,6
nad 100 kop	55	1,4	100,0
CELKEM	3948	100,0	100,0

Tab. 1: Pohledávky a dluhy podle výše (v kopách gr. míš.)

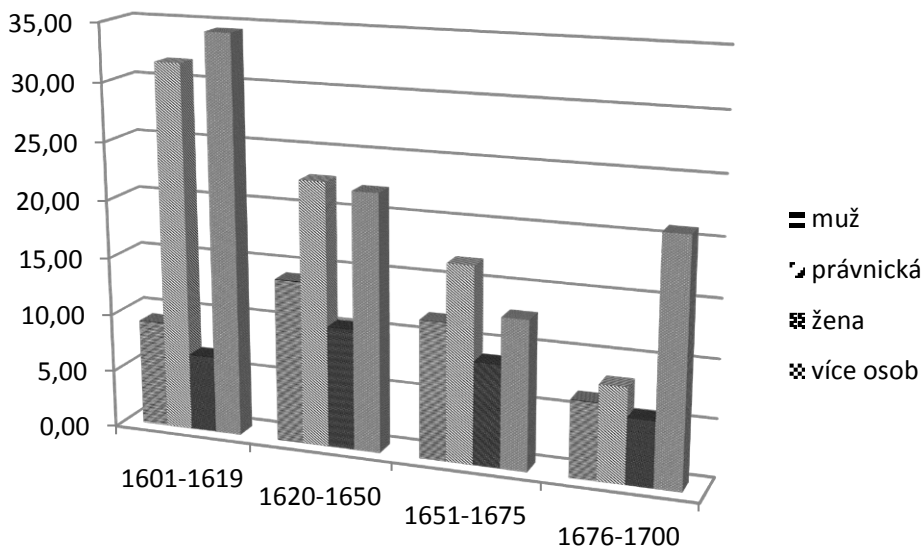
Nejvíce položek bylo v sirotčích knihách zachyceno v obdobích 1601–1619 a 1620–1650, přičemž největší objem tvořily dlužné sumy v období 1620–1650. Nejvyšší průměrný počet položek a průměrná hodnota dluhů na zemřelého byly nejvyšší v 1. období a následně v období třicetileté války obě hodnoty poklesly. V počtu položek a objemu dluhů pak došlo k dalšímu snížení také ve 2. polovině 17. století, přičemž v letech 1651–1675 tyto hodnoty poklesly přibližně o 3/5. Zároveň se zmenšila také průměrná dlužná suma, jež připadla na osobu, která byla zachycena v sirotčích knihách a byla dlužníkem či věřitelem, a to o necelých 40 %. To by mohlo vypovídat o tom, že intenzita úvěrových transakcí byla o dost vyšší v první polovině 17. století než v následujících obdobích.

	1601/19	1620/50	1651/75	1676/1700
celková suma (k.gr.m.)	15231,3	19078	6377,2	8395
počet pohledávek a dluhů	1248	1265	511	1079
částka na osobu (k.gr.m.)	132,9	106,4	66,7	57,1
počet dluhů na osobu	10,8	7,1	5	7,3

Tab. 2: Počty pohledávek a průměrná výše dluhu na zemřelého věřitele či dlužníka

36 Tereza SIGLOVÁ, *Dluhy domácností v městečku Dašicích v letech 1550–1700*, Východočeský sborník historický 25, 2014, s. 3–45, zde s. 8.

Ke zřejmě stále snadné dostupnosti úvěru v období vymezeném roky 1620–1650 mohl přispět např. i jev, který se v polovině 30. let na pardubickém panství projevil. Města a městečka na panství tehdy zřejmě převzala určitou zásobovací úlohu císařské armády, která potřebovala velké množství potravin, textilu, obuvi, koňských postrojů a dalších výrobků, jež byli schopni produkovat místní řemeslníci. V prostředí městeček se to zřejmě mohlo projevit ve snadnější dostupnosti úvěru.³⁷ Pokud bychom se blíže podívali na průměrné počty dluhů a pohledávek na věřitele či dlužníka a průměrnou dlužnou částku v období 1620–1650, přesahoval průměrný počet položek v letech 1620–1635 hodnotu 8,2 a průměrná částka na osobu 119 kop gr. míš. Ve druhé polovině sledovaného období, tzn. v letech 1636–1650, se obě hodnoty snížily. Průměrný počet dluhů a pohledávek poklesl přibližně na 5,3 položek na osobu a průměrná dlužná suma na 90,8 kop.

Graf 1: Výše průměrné pohledávky věřitelů v jednotlivých obdobích (v k.g.m.)

Při pohledu na výše průměrné pohledávky jednotlivých skupin věřitelů je patrné, že věřiteli vyšších částek byly skupiny osob, tzn. obou pohlaví nebo těch, u kterých se nedalo pohlaví určit, např. sirotků, kterým měly také dohromady připadnout větší sumy.

U mužů a žen je patrný stejný trend v nárůstu výše pohledávky za třicetileté války a následný pokles, přičemž průměrná pohledávka mužů jako věřitelů byla vždy o něco málo vyšší než u žen. Jiná tendence je vidět u právníckých osob, jejichž průměrné

³⁷ P. VOREL, *Dějiny města Přelouče II*, s. 27.

pohledávky od začátku 17. století postupně klesaly; podobné je to u skupin osob, kde ale naopak v poslední čtvrtině výše průměrné pohledávky století vzrostla.

Struktura dluhů podle účelu

Formou úvěru mohlo být věřitelem dočasně na principu návratnosti dlužníkovi postoupeno zboží nebo peněžní prostředky. Existovaly úvěry poskytnuté a splacené ve zboží, dále poskytnuté a splacené v penězích a poskytnuté ve zboží a splacené v penězích.³⁸

Za co zemřelí dlužili a na co si půjčovali, bylo možné určit pouze u malé části pohledávek.

MĚSTEČKA	počet	%	suma	%
Obilí	257	6,26	1083,35	2,21
Potraviny	187	4,56	1020,985	2,08
Pohřební výdaje	61	1,49	330,96	0,67
Předměty, výrobky	21	0,51	68,051	0,14
Nájmy dobytka, pozemků	120	2,92	658,954	1,34
Práce	136	3,31	777,574	1,58
Pozemky	58	1,41	616,703	1,26
Produkce-neurčeno	31	0,76	296,782	0,60
Polotovary	29	0,71	106,993	0,22
Dobytěk (koupě, poplatky)	187	4,56	1381,532	2,81
Grunt-dědické	277	6,75	4562,485	9,30
Poplatky (úrok ad., desátek)	88	2,14	337,957	0,69
Kontribuce	123	3,00	604,821	1,23
Opravy	12	0,29	54,355	0,11
Dřevo, vosk	41	1,00	124,714	0,25
Neurčeno	2475	60,32	37055,32	75,50
CELKEM	4103	100	49081,53	100

Tab. 3: Dluhy podle jejich účelu v letech 1601–1700

Účel dluhu nebyl v průměru určen pro celé období 17. století u více než 60 % položek a 75 % hodnoty všech pohledávek. Tento podíl se v daných obdobích značně lišil; nejméně byl objasněn účel dluhů v období let 1601–1619, kdy to byla pouze ¼ položek, a nejvíce naopak v posledním sledovaném období, a to u více než 70 % položek.

Podle počtu položek byly nejvíce zastoupenou skupinou dluhy za obilí a potraviny, dále za nezaplacenou práci, dobytek a neuhrazené nájem pozemků a dobytka. Nejčastější

38 Bronislav CHOCHOLÁČ, *Poddanský úvěr na Moravě v 16. a 17. století*, ČČH 99, 2001, s. 59–84, zde s. 64.

byly dluhy, které vznikly v souvislosti s držbou usedlosti, a to nejvíce s jejím splácením. Z větší části se jednalo o nepoložené vejrunkové splátky či nedoplačené závadvky. V těchto případech nešlo o podíly, které měly být zaplacený v budoucnu, pokud by byl býval hospodář nezemřel, ale šlo o splátky, které nebyly z nějakého důvodu hospodářem zaplacený včas. Hospodářům vznikaly častěji také dluhy spojené s úhradou požadavků ze strany státu, tzn. panovníka, a dále ze strany vrchnosti a církve. Vrchnosti měla každoročně připadnout dvakrát placená renta, tzv. úroky, dále naturální dávky a na peníze převedené robotní úkony. Častěji byly zastoupeny dluhy za platby odváděné ve prospěch státu jako kontribuce. Poddaní museli občas přispívat na zvláštní berně z usedlých a další sbírky, které souvisely s financováním vojenských tažení. Několikrát se objevil poplatek směřující ve prospěch církve, a to nezaplacený desátek.

Spíše než počty položek nám přesnější představu o rozložení jednotlivých typů dluhů poskytuje jejich podíl na celkové hodnotě všech položek – tzn. na celkovém objemu dluhů – v daných obdobích (viz tab. 7). Pohledávky byly pro tento účel rozděleny do tří skupin na dluhy spojené se spotřebou (životními náklady), dluhy spojené s výrobou (nájmy, polotovary, práce) a na skupinu smíšených dluhů (prodeje a pronájmy dobytka, bydlení). Dluhy týkající se bydlení byly zahrnuty mezi smíšené dluhy z toho důvodu, že prostory k bydlení mohly zároveň sloužit jako místo výroby. V průměru lidé za celé 17. století dlužili shodně z hodnoty všech určených položek po 20 % na dluhy, které měly směřovat na výrobu a spotřebu; nejvíce byla zastoupena třetí skupina, v níž měly největší podíl dluhy za dobytek a dluhy spojené s držbou usedlosti. Podíl smíšených dluhů se ve všech obdobích pohyboval kolem 60 % pouze s výjimkou let 1601–1619, kdy to byla pouze polovina hodnoty dluhů. Více rozkolísané zastoupení vykazovaly dluhy směřující na spotřebu, které se na části dluhů, jejichž účel byl určen, podílely nejvíce v letech 1601–1619, a to z více než 30 %, a naopak nejméně v letech 1676–1700, kdy to bylo pouze kolem 11 % hodnoty dluhů. Zajímavé je, že právě v posledním období, kdy byl určen účel u nejvíce dluhů (přibližně 70 %), se výsledky blíží hodnotám zjištěným pro panství Württemberg v jihozápadním Německu. Zde hodnota dluhů, které vznikly z důvodu výroby, převyšovala spotřební dluhy v průměru 2,3krát. Výjimkou bylo pouze období třicetileté války, kdy hodnota dluhů na výrobu poklesla na úroveň spotřebních dluhů, které ale jinak zůstaly ve stejné výši.³⁹

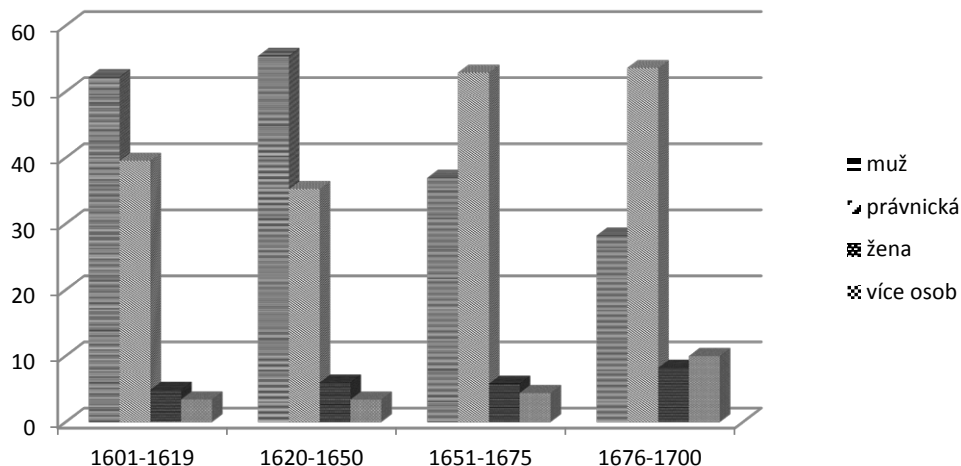
39 V analýze dluhů zachycených pro panství Württemberg je období let 1602–1700 rozděleno na čtyři nesejné dlouhé časové úseky – 1602–1633, 1634–1648, 1649–1686 a 1687–1700. V 1. a 3. období převyšovaly dluhy podle hodnoty (přepočítané podle inflačního indexu) směřující na výrobu spotřební dluhy v poměru přibližně 3,2 a 2,9. V období třicetileté války se poměr díky poklesu spotřebních dluhů vyrovnal. V posledním období stouply spotřební a klesly výrobní dluhy; výrobní dluhy byly ale stále vyšší, Sheilagh OGILVIE – Markus KÜPKER – Janine MAEGRAITH, *Household Debt*

Kdybychom se zaměřili pouze na specifika období třicetileté války, kdy byl určen účel u necelé 1/5 objemu dluhů, tak je oproti předcházejícímu období patrný nárůst objemu dluhů spojených především s držbou usedlosti. Zvýšil se podíl dluhů za poplatky jako pravidelný úrok placený dvakrát ročně, a poté také na kontribuce. V rámci výrobních dluhů mírně narostl podíl pohledávek za práci. Částečným vysvětlením snad může být to, že se jednalo zpravidla o nezaplacenou službu, jejíž úhrada se dala snadněji odložit než jiné typy plateb. Jednalo se ale o položky, které musely být proplaceny a kterým se nedalo nějakým způsobem vyhnout.

Struktura věřitelů a dlužníků

Dále jsem sledovala strukturu věřitelů a dlužníků podle pohlaví a podíl těchto skupin na objemu dluhů v jednotlivých obdobích (viz tab. 8). Věřitelé a dlužníci byli rozděleni do čtyř skupin na muže, ženy, právnické osoby a skupiny osob, u nichž nebylo jasné, zda se jedná o muže či ženy (např. sirotci, čeled) a nebo v ní byli zastoupeni příslušníci obou pohlaví. Podíly jednotlivých věřitelských skupin na objemu dluhů zůstávaly u žen a skupin osob shodné. Ke změně došlo u mužů a právnických osob, kde do roku 1650 poměrně výrazně převažovali muži a po tomto roce byl naopak vyšší podíl právnických osob. Ve skupině dlužníků se minimálně vyskytovaly právnické osoby a skupiny osob. V letech 1620–1650 se v porovnání s jinými obdobími ve větší míře mezi dlužníky objevily ženy. Je možné, že právě za třicetileté války více než v jiných obdobích stály ženy alespoň dočasně v čele domácnosti. Snad to mohlo souviset s nechutí prodávat hospodářství někomu mimo rodinu, zvláště pokud se jednalo o usedlosti, které byly už splacené. Pokud byla možnost zabezpečit chod hospodářství, tak se vdovy asi spíše nechťely v neklidné době vzdávat jedné z mála jistot, kterou měly, a to držby usedlosti. V letech 1676–1700 figurovali jako dlužníci překvapivě pouze muži.

Vyšší výskyt mužů ve věřitelské pozici v první polovině 17. století by mohl vypovídat ještě o poměrně snadné dostupnosti úvěru mezi obyvateli navzájem, o ochotě poskytnout úvěr, a tudíž snad alespoň v části období 1620–1650 o poměrně dobrém hospodářském stavu usedlostí.

Graf 2: Podíl jednotlivých skupin věřitelů na objemu dluhů (v %)

V obdobích po roce 1650 narostl podíl právnických osob jako věřitelů na hodnotě dluhů a naopak poklesl podíl mužů. Mezi institucionálními věřiteli se nejčastěji objevují záduší a obce, více také vrchnost, cechy a literátská bratrstva, méně špitál a další církevní instituce jako klášter Blahoslavené Panny Marie v Pardubicích a klášter v Sedlci u Kutné Hory.

Obcím dlužili sousedé z městeček za nezaplacené gruntovní peníze, dále spíše ojedinele za obilí, dřevo, vosk a sůl. Poddaní někdy nedokázali uhradit poplatky související s výrobní činností, jako např. poplatek z „pánve“ či nájmy obecních krav a pozemků. Obce poskytovaly půjčky hotovosti a někdy z obecních peněz zastoupily sousedy v placení povinných poplatků, např. kontribuce, a uhradily je za ně.⁴⁰ Obecními a vrchnostenskými dlužníky se stávaly také osoby vykonávající některé úkoly související s výběrem peněz, které správně nebo včas neodvedly.⁴¹

Obce a také záduší měly pravidelné příjmy z pronájmu pozemků a dobytka, odkazů či odúmrtí, což jim umožňovalo zapojení do finančních aktivit. Volné finanční prostředky mohly investovat do skupování gruntovních peněz, k němuž docházelo v předbělohorském

40 Vs Pce, kn. č. 324, fol. 1280v; „což neodvozaním kontribucí zadržalé a obec vypraviti musela“, tamtéž, kn. č. 327, fol. 568v (1655); „kontribuci sněmovním snešením svolených i také vojenských a jinších drobných dluhů lidem povinných“, tamtéž, kn. č. 325, fol. 324r (1633).

41 „co tak nebožtík peněz obecních k sobě přijal a neodvedl“, Vs Pce, kn. č. 323, fol. 201r (1618), „jsa výběřčím ungeldu na restu zůstal“, tamtéž, kn. č. 327, fol. 49v (1638), „jsouc správce pivovarským“, tamtéž, kn. č. 327, fol. 140v (1642).

i pobělohorském období. Tyto částky jim byly postupně vypláceny a byly zdrojem dlouhodobých příjmů. Zároveň obě tyto instituce poskytovaly zpravidla úročené půjčky hotovosti. V případě záduší se několikrát objevila pohledávka za neuhrazený poplatek směřující ve prospěch církve, a to nezaplacený desátek. Ve 2. polovině 17. století se začaly mezi dluhy více vyskytovat zádušní krávy, kdy se jednalo spíš o další dávku váznouci na usedlosti ve prospěch záduší.⁴²

Cechy se jako věřitelé objevily u 134 položek, které byly nejvíce zastoupeny v období 1620–1650. Jednotlivci cechům častěji dlužili za vosk, ale cechy více poskytovaly také půjčky hotovosti. Vrchnost byla zase vícekrát věřitelem dluhů za ryby, které byly produkovány na panství ve vlastní režii, a dluhů směřujících do sirotčí truhly.⁴³

Ke zvětšování podílu právnických osob ve věřitelské pozici mohly přispívat vzrůstající požadavky ze strany státu (na kontribuce a další daně) a snad vrchnosti (na rentu, tzv. úroky, dále naturální dávky a na peníze převedené robotní úkony). Pohledávky obyvatel městeček vůči státu byly z více než 60 % koncentrovány do poslední čtvrtiny 17. století. V době třicetileté války nebylo zatížení poddaných kontribucemi tou hlavní příčinou vyššího podílu právnických osob na dlužných sumách.

V zápisech se setkáváme s tím, že velká část dluhů měla být často splacena „do sečtení“, do „sumy sirotčí“ či do sirotčí truhlice. Tyto položky byly zařazeny do skupiny dluhů, jejichž účel nebyl určen. Ne vždy je přitom zcela jasné, jaká právnická osoba byla věřitelem, zda to byla vrchnost či obec. Zčásti šlo zřejmě o splátky skoupených gruntovních peněz obcí a zčásti o splátky zapůjčených volných sirotčích peněz poskytovaných ze sirotčí pokladny, která byla spravována obcí pod kontrolou vrchnosti.⁴⁴ Na radnici, případně ve vrchnostenské kanceláři byly do sirotčí pokladny odevzdávány gruntovní splátky, jež měly z otcovské usedlosti připadnout sirotkům hlavně po dosažení dospělosti, tzn. po vstupu do manželství.⁴⁵ Tyto dědické podíly byly na různě dlouhou dobu uloženy v sirotčí pokladně. Část z nich se vydávala na uspokojení okamžitých potřeb sirotků. Volné finanční prostředky vrchnost či obec investovala a půjčovala na úrok sousedům.

42 Bronislav CHOCHOLÁČ, *Selské peníze (Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a 17. století)*, Brno 1999, s. 99.

43 „za 2 džbery ryb štik, co jsem k sobě přijal“, Vs Pce, kn. č. 321, fol. 671r (1605); kn. č. 321, fol. 383r (1601); kn. č. 336, fol. 206v (1671).

44 K sirotčím pokladnám a hospodaření se sirotčími penězi Bronislav CHOCHOLÁČ, *Poddaní na venkově*, in: Bronislav Chocholáč – Tomáš Borovský – Pavel Pumpr, *Peníze nervem společnosti (K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. století do počátku 17. století)*, Brno 2007, s. 292–336, zde s. 322nn.

45 Srv. B. CHOCHOLÁČ, *Selské peníze*, s. 132.

Půjčky ze sirotčí pokladny se v zápisech začaly více objevovat po roce 1601 až do roku 1675. Zvláště v letech 1626–1675 byly dluhy, které měly být spláceny do sirotčí sumy či podle sečtení, dosti velké. Celková suma, jíž dlužili sousedé „do sečtení“ nebo do sirotčí truhlice, byla nejvyšší v období třicetileté války a v dalších obdobích pak klesala. Za války to bylo necelých 50 % dluhů, jejichž věřiteli byly právnické osoby, v letech 1651–75 40 % a v posledním období jen 10 %.

V 17. století množství finančních prostředků procházejících sirotčími pokladnami klesalo, což asi souviselo s dlouhodobějším splácením usedlostí, kdy byli nejprve vypláceni dědicové předchozích majitelů usedlosti a na sirotky po hospodáři, po jehož smrti se usedlost prodávala, přišla řada, až když byli dospělí a jejich podíly tak nešly do sirotčí pokladny.⁴⁶

K půjčování mohla právnické osoby vést nejen možnost zhodnocování finančních prostředků, ale snad také obavy, že by mohly být z pokladny pobrány vojáky. Výhodnější pak bylo volné finance půjčit, protože se jednalo v dané chvíli o jejich bezpečnější uložení.

O aktuálním stavu hospodářství vypovídá snižování kupní ceny usedlosti při jejím prodeji. Stav usedlosti byl před prodejem zhodnocen představiteli městské samosprávy během tzv. šacuňku.⁴⁷ V zápisech pardubických sirotčích knih je uvedena cena usedlosti a vedle toho částka, o níž byla cena reálně snížena z důvodu nedostatečného vybavení usedlosti, např. hospodářskými zvířaty, dalším povinným vybavením či nezasetým obilím, nebo z důvodu špatného stavebního stavu usedlosti.⁴⁸ Se sražením určité sumy od stanovené ceny se setkáváme v nadpoloviční většině prodejů usedlostí, k nimž docházelo po smrti hospodáře.

Ceny usedlostí se odvozovaly z předchozích prodejů a minimálně musely tvořit součet nároků jednotlivých skupin dědiců (splacených sum, které jim měly z usedlosti připadnout). Ke snížení ceny usedlosti docházelo na úkor dědiců zemřelého hospodáře a snižovalo částku, kterou měli získat. Nárůst a i pokles ceny měl být vždy odůvodněný, a mohl tak odrazit např. nějakou významnější přestavbu či dostavbu, nebo

46 Tamtéž, s. 156n.

47 Jiří KOUMAR, „*Má doplaceno a žádnému nic nedluží*“. *Aspekty transakce s poddanskou nemovitostí na mělnickém panství v 17. století* (Dizertační práce, FF UK), Praha 2010, Praha 2010, s. 188n.

48 Poškození mohlo dosahovat různé míry, přičemž bylo zmíněno: „*stavení spuštěné*“, Vs Pce, kn. č. 327, fol. 80v (1638); „*obilí nezaseté*“, kn. č. 327, fol. 136v (1643); „*stavení po ohni nedostavěné*“, kn. č. 327, fol. 256v (1646); „*stavení spálené*“, kn. č. 327, fol. 276r (1648); „*za stavení všecho do gruntu a podvaly shořelé*“, kn. č. 327, fol. 315r (1650); „*za dům, kterej vystavený není, porážky*“, kn. č. 327, fol. 458r (1651); „*stavení zbořené a větším dílem v pivovare JMC dašickém pod pánví pivovarskou spálené*“, kn. č. 327, fol. 403r (1653); „*stavení spuštěné a dílem shnilé*“, kn. č. 336, fol. 361v (1676); „*stavení spuštěný, stodola až do podvaly zbořená*“, kn. č. 336, fol. 418r (1679).

naopak.⁴⁹ Stanovená cena usedlosti mohla být v případě nějakých pochybností změněna vrchnostenskou správou, tzn. hejtmanem.⁵⁰ Ceny usedlostí tedy nemohly příliš kolísat. Na pardubickém panství se jeví spíš jako fixní suma, kdy bylo hlavní uspokojit i nároky předchozích majitelů, či jejich dědiců.⁵¹

	počet převodů	s odečty	% převodů	% ceny usedlosti	min-max % ceny	suma (kgm)
1601/1619	111	18	16,22	7,72	1,99–15,48	667,8
1620/1650	167	85	50,90	13,56	1,43–48,39	4918,2
1651/1675	118	92	77,97	18,03	1,88–57,14	7078
1676/1700	154	90	58,44	16,63	2,67–49,07	6395,1
CELKEM	550	285	51,82	15,57		19059,1

Tab. 4: Odečty za špatný hospodářský stav prodávaných usedlostí

U prodávaných usedlostí se tyto srážky za horší hospodářský stav objevovaly po roce 1619 mnohem častěji než před tím. Před třicetiletou válkou to bylo u necelé pětiny prodejtů, za třicetileté války u více než poloviny. Jako nejhorší se z toho pohledu jeví poválečné období, kdy se částky stržené za špatný stav hospodářství vyskytly u 4/5 prodávaných sirotčích usedlostí. V poslední čtvrtině 17. století se snížení ceny objevilo u méně usedlostí, a to u necelých 3/5. Podobně stoupala i průměrná částka srážená z ceny. V letech 1620–1650 to bylo průměrně 13,5 % z ceny usedlosti oproti necelým 8 % v předcházejícím období. Propad za třicetileté války není tak prudký, jak by se dalo čekat. Vysvětlením snad může být to, že období 1620–1650 zahrnuje i léta, kdy nebylo panství ještě příliš postiženo. První vlna postižení přišla v polovině 20. let, další ve 2. polovině 30. let a ve 40. letech. Opět se jako nejhorší jeví poválečné období, kdy tvořily částky stržené za špatný stav hospodářství 18 % jejich ceny. Průměrná částka zůstávala poměrně vysoká i v poslední čtvrtině 17. století a přesahovala 16 % ceny usedlosti. Horší čísla v období 1651–1675 souvisí zřejmě s prodeji poškozených a možná i dlouhodobě opuštěných usedlostí, k němuž docházelo zejména v 50. letech 17. století. Po těchto letech podíl stržené částky z ceny usedlosti mírně poklesl. Do předbělohorského stavu se sledované hodnoty nikdy nevrátily. Podle těchto čísel se průměrný podíl stržených částek z ceny

49 Ke stanovení cen usedlosti se shrnutím starší literatury B. CHOCHOLÁČ, *Selské peníze*, s. 72nn; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 310nn.

50 K regulaci kupní ceny poddanských nemovitostí vrchností Tereza SIGLOVÁ, *Spor dlužníka Jiříka Rožce z Bohdanče a Mikuláše Haltýřníka o platnost prodeje usedlosti (1584–1594)*, *Východočeský sborník historický* 21, 2012, s. 97–116.

51 Srov. P. VOREL, *Dějiny města Přelouče* II, s. 12.

sice snížil, ale spíše se jednalo o dlouhodobou stagnaci, která byla občas narušena dalšími lokálními neštěstími jako např. požáry.⁵²

V sirotčích knihách se s prodávanými pustými usedlostmi setkáváme překvapivě málo často. Grunty označené jako pusté mohly představovat velmi rozmanité jednotky. Někdy mohlo jít o usedlost zcela poničenou s neobhospodařovanými zemědělskými pozemky, která byla dlouhodobě opuštěná, a jindy šlo o majetek, který jeho hospodář opustil před krátkou dobou.⁵³ O prodejších pustých gruntů se sirotčí knihy z období třicetileté války zmiňují pouze třikrát. Snížení ceny nebylo u těchto gruntů tak výrazné a nepřesáhlo 20 %.⁵⁴ Zajímavé je, že srážky mohly dosáhnout vyšší míry u usedlostí, které nebyly označené jako pusté. U usedlosti po Tobiáši Hradeckém z Týnce nad Labem prodávané roku 1650, která byla popsána jako „*grunt na díle shořelý*“, byla cena snížena o 36,7 %.⁵⁵ Pouze dvakrát přesáhl podíl sražené částky z ceny více než 50 % a k oběma těmto prodejům došlo roku 1653 v Dašicích. Při prodeji usedlosti Matěje Menšíka bylo z ceny 210 kop strhnuto celkem 120 kop, tzn. přes 57 %, za „*všecky svršky nepřidané a stavení spálené*“.⁵⁶ Druhým případem byla usedlost Jindřicha Pesky, u níž bylo z ceny 400 kop odečteno přes 210 kop „*za všecky svršky k gruntu nepřidané a stavení do podvaly zbořené*“.⁵⁷ Dá se předpokládat, že minimálně tyto dvě usedlosti byly v době prodeje neobyvatelné a zřejmě i skutečně pusté. Pustých gruntů se zřejmě mohlo mezi sirotčími prodeji objevit více, ale tato skutečnost nemusela být v knihách podchycena.

Zmínky o tom, že byly splácené grunty v určité fázi války opuštěné, nacházíme v záznamech o pokládaných, resp. nepokládaných, vejrunkových splátkách. V době třicetileté války se taková poznámka objevuje minimálně u 12 usedlostí v Dašicích a po devíti usedlostech v Bohdanči a v Týnci. Tyto údaje se překvapivě blíží podílům pustých usedlostí po třicetileté válce.⁵⁸ Reálně se ale asi muselo jednat o vyšší hodnoty, protože v sirotčích knihách byla zachycena pouze část usedlostí, i když za třicetileté války se mohlo jednat až o 2/3 hospodářství. Navíc pouze u části z nich nacházíme v knihách zmínku o splácení dědických podílů sirotkům, neboť děti zemřelého hospodáře mohly být pravidelně vypláceny až několik let po prodeji.

52 V Dašicích roku 1679 mělo shořet 21 domů, Státní okresní archiv Pardubice, Archiv města Dašice, kart. 1, list č. 9.

53 J. KOUMAR, „*Má doplaceno a žádnému nic nedluží*“, s. 198.

54 U pustých usedlostí tvořil podíl odečtů za svršky 17,5 % (400k/70k), Vs Pce, kn. č. 325, fol. 1081v; tamtéž, 14,9 % (600k/89k), tamtéž, kn. č. 327, fol. 149v; 10,4 % (300k/31,2k), tamtéž, kn. č. 327, fol. 333v.

55 Tamtéž, kn. č. 327, fol. 323v.

56 Tamtéž, kn. 327, fol. 401v.

57 Tamtéž, kn. 327, fol. 403r.

58 E. MAUR, *Urbanizace Čech v raném novověku*, s. 53n.

Zápisy sirotčích knih umožňují sledovat, jak hodně byly prodávané usedlosti zadluženy běžnými dluhy a zda a jak se toto zadlužení v 17. století proměňovalo. Je pravděpodobné, že je v knihách zachycena pouze část dluhů a pohledávek a reálné zadlužení mohlo být ještě větší. Pro zjištění míry zadlužení usedlostí jsem od součtu pasivních dluhů odečetla součet aktivních pohledávek, a rozdíl poté vydělila cenou usedlosti. I když není cena usedlosti tím ideálním údajem, jednalo se o hodnotu, která se, jak již bylo řečeno výše, ve sledovaném období příliš nepohybovala. Do výpočtu jsem nezahrnula aktiva, která zůstala sirotkům na jiných gruntech, např. skoupené peníze, odkazy či dědické podíly po rodičích.

zadlužení z ceny usedlosti	1601–1619		1620–1650		1651–1675		1676–1700		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	celkem	%
bez dluhů	21	19,8	30	18,0	29	25,0	12	7,8	92	16,9
do 25 %	36	34,0	84	50,3	69	59,5	111	72,1	300	55,2
do 50 %	36	34,0	39	23,4	14	12,1	22	14,3	111	20,4
do 75 %	11	10,4	9	5,4	3	2,6	8	5,2	31	5,7
do 100 %	2	1,9	3	1,8	0	0,0	1	0,6	6	1,1
nad 100 %	0	0,0	2	1,2	1	0,9	0	0,0	3	0,6
Celkem	106	100	167	100	116	100	154	100	543	100
prům. zadl. (jen zadl. usedl.)	31,63%		25,06%		15,85%		17,55%		22,12%	
prům. zadl. (vč. nezadl. usedl.)	19,42%		17,87%		14,10%		17,54%		16,03%	
prům. odečty za hosp. stav	7,72%		13,80%		18,03%		16,63%		15,57%	
Celkem (zadl. + odečty)	39,35%		38,86%		33,88%		34,18%		35,11%	

Tab. 5: Zadlužení usedlostí

Průměrné zadlužení běžnými dluhy bylo nejvyšší v předválečném období, kdy byly téměř shodně zastoupeny skupiny usedlostí zadlužených od 25 % do 50 % a od 50 do 75 % z jejich ceny. V následujících obdobích byly nejčastěji usedlosti zatíženy dluhy do 25 %, přičemž jejich podíl narůstal až do konce 17. století. Průměrné zadlužení prodávaných usedlostí se dokonce snížilo i v průběhu třicetileté války a klesalo dál. Nejnížší přítom bylo ihned v poválečném období. V letech 1601–1619 se tak mezi usedlými v zadlužení projevují větší rozdíly než v dalších obdobích.

Pokles průměrného zadlužení v poválečných letech byl způsoben zvýšením podílu usedlostí, které nebyly při prodeji vůbec zadluženy, případně u nich nebyly dluhy

zachyceny, či byly dokonce v plusu, a nárůstem počtu usedlostí zadlužených do 25 % z ceny. V poslední čtvrtině 17. století se usedlosti zcela bez dluhů objevují nejméně ze všech období, ale zato více než 70 % prodávaných usedlostí bylo zadluženo do 25 %.⁵⁹

Na vyšším výskytu nezadlužených usedlostí v poválečném období se snad mohla projevit horší dostupnost úvěru a možná nedostatek hotovosti. To ale na druhou stranu nevysvětluje, že nezadlužených usedlostí na konci století bylo pouze 7,8 %. Současně s tím se zmenšil také podíl usedlostí zadlužených v kategorii od 25 % do 75 % z ceny usedlosti.

V průběhu 17. století je jasně patrný plynulý trend ve zvyšování podílu usedlostí zadlužených do 25 % z ceny, který z přibližně 2/5 v letech 1601–1619 narostl v poslední čtvrtině na téměř 4/5 usedlostí. Předlužené usedlosti byly po celé sledované období výjimkou.

Pokud bychom k zadlužení běžnými dluhy přičetli i srážky za špatný hospodářský stav, které také snižovaly sumu, jež měla být vyplacena dědicům, jednalo se přibližně o třetinu až 2/5 kupní ceny, přičemž nejvíc to bylo v období 1601–1619 a 1620–1650. Rozdíly ale ani v dalších obdobích nejsou příliš výrazné.

	1601–1619		1620–1650		1651–1675		1676–1700		1601–1700	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	celkem	%
Doplačené	44	39,64	66	37,93	38	32,48	30	19,48	178	32,01
Nedoplačené	45	40,54	84	48,28	75	64,10	120	77,92	324	58,27
Neurčené	22	19,82	24	13,79	4	3,42	4	2,60	54	9,71
Celkem	111	100,00	174	100,00	117	100,00	154	100,00	556	100,00
prům. doplačenost		82,37%		78,23%		75,54%		66,50%		74,86%

Tab. 6: Doplačenost sirotčích usedlostí

Zajímavé je, že průměrné zadlužení běžnými dluhy bylo nejvyšší v období, kdy byly usedlosti nejvíc doplačené. Zároveň to bylo v době, kdy byly asi v dobrém hospodářském stavu a při prodejkách nebyly tolik zatíženy srážkami za nedostatečné vybavení apod. Možná bylo pro hospodáře snadnější získat půjčku, pokud měli usedlost doplačenou. Zároveň s tím, jak hospodáři nebyli na častěji doplačených usedlostech zatíženi pravidelným pokládáním vejrunkových splátek, mohli mít teoreticky k dispozici více volných finančních prostředků, které mohli zapůjčit.

⁵⁹ V obci Luh na panství Frýdlant byly usedlosti zadluženy častěji v obdobích 1558–1600 a 1601–1650 než poté; autorka nižší zadlužení po válce dává do souvislosti s nižšími cenami, Dana ŠTEFANOVÁ, *Erbschaftspraxis, Besitztransfer und Handlungsspielräume von Untertanen in der Gutsherrschaft (Die Herrschaft Frýdlant in Nordböhmen, 1558–1750)*, Wien-Köln-Weimar 2009, s. 112.

V průběhu 17. století se postupně ve vzorku usedlostí prodávaných po smrti hospodáře zvyšoval podíl nedopracovaných gruntů na úkor dopracovaných a současně s tím docházelo k postupnému snižování průměrné částky, která byla na těchto hospodářstvích doplacena. V letech 1601–1619 bylo v době prodeje usedlosti po zemřelém hospodáři průměrně splaceno přes 4/5 ceny usedlosti. V posledních 25 letech 17. století bylo na usedlostech průměrně splaceno stále přes 2/3 ceny, za níž byla usedlost po smrti hospodáře prodávána. Z tohoto trendu se ani nijak nevymyká období zahrnující i třicetiletou válku.

Vypadá to, že se postupně snižovala schopnost hospodářů dopláct své usedlosti. Situace na pardubickém panství ale nebyla zřejmě tak vážná jako na některých českých a moravských panstvích, kde v průběhu 17. století docházelo k rozvrácení splátkového systému.

* * *

V období třicetileté války je možné sledovat poměrně velké množství úvěrových vztahů – ve věřitelské pozici jsme viděli převážně muže – což by mohlo vypovídat alespoň v určité fázi války o ochotě půjčit na dluh a snadné dostupnosti úvěru a zřejmě i hotovosti u věřitelů. Tomu by mohlo napovídat to, že účel velké části těchto dluhů nebyl určen. Druhým nejvýznamnějším věřitelem v tomto období byly právnické osoby. Téměř z poloviny se na dlužích podílely položky související se splácením usedlostí, půjčkami sirotčích peněz, kontribucí a dalších dávek.

Ve 2. polovině 17. století poklesl průměrný počet položek a průměrná dlužná suma na jednoho věřitele a dlužníka. Hlavními věřiteli se staly právnické osoby. K posilování této pozice mohly přispívat vzrůstající požadavky ze strany státu, vrchnosti a církve. Nárůst dluhů za kontribuci je pak patrný hlavně v posledních 25 letech 17. století. Výraznější roli v tom asi sehrálo vyčerpání finančních rezerv obyvatel, které pravděpodobně existovaly ještě v části období 1620–1650. Možnost získat půjčku byla pak snadnější u právnických osob, které měly stále pravidelný příjem z nájmu dobytka a pozemků, ze skoupených gruntovních peněz či odkazů. V letech 1651–1675 je stále ještě možné sledovat vysoký podíl dluhů splácených do tzv. sečtení nebo do sirotčí truhlice, který byl nejvyšší právě v období třicetileté války. Výrazné snížení této položky v posledních 25 letech 17. století by odpovídalo tomu, že v průběhu 17. století množství finančních prostředků procházející sirotčími a obecními pokladnami postupně klesalo.

Průměrné hodnoty zadlužení usedlostí běžnými dluhy a odečtů za nedostatečné vybavení nedosahují ve sledovaném období extrémních hodnot a v souhrnu představovaly přibližně třetinu až 2/5 ceny zadlužených usedlostí. Odečty za špatný hospodářský stav

se nejvíce objevily v poválečném období (a to nejvíce v 50. letech), kdy byly častěji osazovány pusté usedlosti. Průměrné zadlužení bylo nejvyšší v předválečném období, kdy byly usedlosti také zpravidla nejvíc doplacené. Nemožnost získat snadno úvěr vedla spíše k prodlužování doby splácení usedlostí a ke snížení míry jejich doplacenosti než k nějakému většímu zadlužování.

Tab. 7: Dluhy podle jejich účelu

MĚSTEČKA	1601–1619			1620–1650			1651–1675			1676–1700			1601–1700		
	Počet pohledávek	Suma (k. gr. míš.)	% sumy	Počet	Suma (k. gr. míš.)	% sumy	Počet	Suma (k. gr. míš.)	% sumy	Počet	Suma (k. gr. míš.)	% sumy	Počet	Suma (k. gr. míš.)	% sumy
obilí	86	417,616	15,87	88	264,054	7,55	45	231,732	11,64	38	169,948	3,95	257	1083,35	8,72
potraviny	83	393,695	14,96	47	341,909	9,77	19	185,217	9,30	38	100,164	2,33	187	1020,985	8,21
pohřební výdaje	10	30,319	1,15	12	49,405	1,41	6	53,502	2,69	33	197,734	4,59	61	330,96	2,66
předmětý, výrobky	5	28	1,06	10	21,619	0,62	2	3,733	0,19	4	14,699	0,34	21	68,051	0,55
SPOTŘEBA	184	869,63	33,04	157	676,987	19,35	72	474,184	23,81	113	482,545	11,20	526	2503,346	20,14
nájmy dobytka, pozemků	15	126,967	4,82	35	125,67	3,59	12	62,309	3,13	58	344,008	7,99	120	658,954	5,30
práce	16	118,115	4,49	43	312,436	8,93	21	94,103	4,73	56	252,92	5,87	136	777,574	6,26
prodeje/nájmy pozemků	3	11,781	0,45	14	192,357	5,50	8	133,855	6,72	33	278,71	6,47	58	616,703	4,96
produkce neurč.	17	173,2	6,58	3	0	2,27	1	4,733	0,00	10	118,849	0,00	31	296,782	0,00
polotovary	3	16,85	0,64	3	7,2	0,21	17	54,229	2,72	6	28,714	0,67	29	106,993	0,86
VÝROBA	54	446,913	16,98	98	637,663	18,22	59	349,229	17,54	163	1023,201	23,76	374	2457,006	19,77
prodeje/nájmy dobytka	26	209,899	7,98	26	164,437	4,70	39	327,71	16,46	96	679,486	15,78	187	1381,532	11,12
grunt-dědické	18	924,117	35,12	62	1333,196	38,10	50	611,583	30,71	147	1693,589	39,32	277	4562,485	36,71
poplatky vrchnosti/církvi	10	42,542	1,62	18	149,007	4,26	9	52,281	2,63	51	94,127	2,19	88	337,957	2,72
kontribuce	8	41,643	1,58	30	232,291	6,64	9	47,337	2,38	76	283,55	6,58	123	604,821	4,87
Opravy	7	18,117	0,69	2	9,167	0,26	1	12	0,60	2	15,071	0,35	12	54,355	0,44
Jiné	1	40	1,52	15	268,908	7,69	7	86,417	4,34	2	7,714	0,18	25	403,039	3,24
dřevo, vosk	13	38,816	1,47	15	27,462	0,78	5	30,472	1,53	8	27,964	0,65	41	124,714	1,00
SMÍŠENÉ	83	1315,134	49,97	168	2184,468	62,43	120	1167,8	58,65	382	2801,501	65,04	753	7468,903	60,09
s účelem neurč.	321	2631,677	17,28	423	3499,118	18,34	251	1991,213	31,22	658	4307,247	51,31	1653	12429,26	25,32
927	12599,65	82,72	842	15578,85	81,66	260	4385,932	68,78	421	4087,844	48,69	2450	36652,28	74,68	
CELKEM	1248	15231,33	100,00	1265	19077,97	100,00	511	6377,145	100,00	1079	8395,091	100,00	4103	49081,53	100,00

Tab. 8: Podíl věřitelů a dlužníků podle pohlaví na hodnotě dluhů (kopy gr. míšeňských) v jednotlivých obdobích

věřitelé	1601–1619				dlužníci				skupina osob				celkem			
	muž	žena	právnícká osoba	skupina osob	muž	žena	právnícká osoba	skupina osob	počet	suma	počet	suma	počet	suma		
muž	865	38	2	2	7659,6	190,8	50	50	2	6,5	6,5	7906,9	907	7906,9		
	70,04 %	3,08 %	0,16 %	0,16 %	50,55 %	1,26 %	0,33 %	0,33 %	0,16 %	0,04 %	0,04 %	52,18 %	73,44 %	52,18 %		
žena	112	4	0	0	701,2	37	0	0	0	0	0	738,2	116	738,2		
	9,07 %	0,32 %	0,00 %	0,00 %	4,63 %	0,24 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	4,87 %	9,39 %	4,87 %		
právnícká osoba	191	6	0	0	5898,9	92,9	0	0	0	0	0	5991,8	197	5991,8		
	15,47 %	0,49 %	0,00 %	0,00 %	38,93 %	0,61 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	39,54 %	15,95 %	39,54 %		
skupina	15	0	0	0	516,5	0	0	0	0	0	0	516,5	15	516,5		
	1,21 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	3,41 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	3,41 %	1,21 %	3,41 %		
celkem	1183	48	2	2	14776,2	320,7	50	50	2	6,5	6,5	15153,4	1235	15153,4		
	95,79 %	3,89 %	0,16 %	0,16 %	97,51 %	2,12 %	0,33 %	0,33 %	0,16 %	0,04 %	0,04 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %		
1620–1650																
věřitelé	dlužníci				skupina osob				celkem		skupina osob				celkem	
	muž	žena	právnícká osoba	skupina osob	muž	žena	právnícká osoba	skupina osob	počet	suma	počet	suma	počet	suma		
muž	743	44	21	4	8580	609,9	1191	1191	4	107	107	10487,9	812	10487,9		
	59,11 %	3,50 %	1,67 %	0,32 %	45,30 %	3,22 %	6,29 %	6,29 %	0,32 %	0,56 %	0,56 %	55,38 %	64,60 %	55,38 %		
žena	99	12	0	0	943,4	185,7	0	0	0	0	0	1129,1	111	1129,1		
	7,88 %	0,95 %	0,00 %	0,00 %	4,98 %	0,98 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	5,96 %	8,83 %	5,96 %		
právnícká osoba	284	18	0	0	6011,6	667,3	0	0	0	0	0	6678,9	302	6678,9		
	22,59 %	1,43 %	0,00 %	0,00 %	31,74 %	3,52 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	35,27 %	24,03 %	35,27 %		
skupina	27	4	1	0	502,4	100,3	40	40	0	0	0	642,7	32	642,7		
	2,15 %	0,32 %	0,08 %	0,00 %	2,65 %	0,53 %	0,21 %	0,21 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	3,39 %	2,55 %	3,39 %		
celkem	1153	78	22	4	16037,4	1563,2	1231	1231	4	107	107	18938,6	1257	18938,6		
	91,73 %	6,21 %	1,75 %	0,32 %	84,68 %	8,25 %	6,50 %	6,50 %	0,32 %	0,56 %	0,56 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %		

věřitelé	1651–1675						1676–1700					
	dlužníci			věřitelé			dlužníci			věřitelé		
	muž	žena	právnícká osoba	muž	žena	právnícká osoba	muž	žena	právnícká osoba	muž	žena	právnícká osoba
	počet	suma	počet	suma	počet	suma	počet	suma	počet	suma	počet	suma
muž	200	1868,9	17	79,3	3	282,5	0	0	0	0	220	2230,7
	41,84 %	30,25 %	3,56 %	1,28 %	0,63 %	4,57 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	46,03 %	36,11 %
žena	21	67,9	3	20	0	0	0	0	0	0	24	87,9
	4,39 %	1,10 %	0,63 %	0,32 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	5,02 %	1,42 %
právnícká osoba	207	3549	4	14,1	0	0	0	0	0	0	211	3563,1
	43,31 %	57,45 %	0,84 %	0,23 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	44,14 %	57,68 %
skupina	22	290,7	1	5	0	0	0	0	0	0	23	295,7
	4,60 %	4,71 %	0,21 %	0,08 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	4,81 %	4,79 %
celkem	450	5776,5	25	118,4	3	282,5	0	0	0	0	478	6177,4
	94,14 %	93,51 %	5,23 %	1,92 %	0,63 %	4,57 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,00 %	100,00 %
	1676–1700											
	počet	suma	počet	suma	počet	suma	počet	suma	počet	suma	počet	suma
muž	358	2280,7	1	58,7	0	0	0	0	0	0	359	2339,4
	33,30 %	27,25 %	0,09 %	0,70 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	33,40 %	27,95 %
žena	118	684,1	5	5,9	0	0	0	0	0	0	123	690
	10,98 %	8,17 %	0,47 %	0,07 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	11,44 %	8,24 %
právnícká osoba	553	4502,2	0	0	0	0	0	0	0	0	553	4502,2
	51,44 %	53,79 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	51,44 %	53,79 %
skupina	40	839	0	0	0	0	0	0	0	0	40	839
	3,72 %	10,02 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	3,72 %	10,02 %
celkem	1069	8306	6	64,6	0	0	0	0	0	0	1075	8370,6
	99,44 %	99,23 %	0,56 %	0,77 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	100,00 %	100,00 %

věřitelé	dlužníci											
	muž		žena		právnícká osoba		skupina osob		celkem			
	počet	suma	počet	suma	počet	suma	počet	suma	počet	suma		
muž	2166	20389,2	100	938,7	26	1523,5	6	113,5	2298	22964,9		
	53,55 %	41,92 %	2,47 %	1,93 %	0,64 %	3,13 %	0,15 %	0,23 %	56,81 %	47,21 %		
žena	350	2396,6	24	248,6	0	0	0	0	374	2645,2		
	8,65 %	4,93 %	0,59 %	0,51 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	9,25 %	5,44 %		
právnícká osoba	1235	19961,7	28	774,3	0	0	0	0	1263	20736		
	30,53 %	41,04 %	0,69 %	1,59 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	31,22 %	42,63 %		
skupina	104	2148,6	5	105,3	1	40	0	0	110	2293,9		
	2,57 %	4,42 %	0,12 %	0,22 %	0,02 %	0,08 %	0,00 %	0,00 %	2,72 %	4,72 %		
celkem	3855	44896,1	157	2066,9	27	1563,5	6	113,5	4045	48640		
	95,30 %	92,30 %	3,88 %	4,25 %	0,67 %	3,21 %	0,15 %	0,23 %	100,00 %	100,00 %		

Summary

The Indebtedness of Small Town Homesteads in the Pardubice Estate during the Thirty Years' War and the Post-War Reconstruction

On the basis of the analysis of the records from orphan books, the article deals with the credit relations among the inhabitants of the three small serfdom towns of the Pardubice estate (Bohdaneč, Dašice, Týnec n. L.) in the 17th century. It primarily focuses on the period of the Thirty Years' War (1620–1650) and, in comparison with the previous and subsequent periods, tries to find some of its specific features. First, the author pays attention to the intensity of credit relations. She finds out that on the basis of the number of items and average amount of owed sum of money to one creditor and borrower in 1601–1619 and in the period of the Thirty Years' War it is possible to observe a relatively large quantity of credit relations. During the Thirty Years' War, we can notice a difference to the year 1635 and after it when both of the values are falling. The decrease continued in the second half of the 17th century, which could attest the intensity of credit transactions was much higher, at least in the first half of the 17th century, than in the subsequent periods. Furthermore, the article researches the composition of the creditors, their share in their credit relations, and the composition of debts according to the purpose for which they arose. The purpose of debts has been determined, on average, at 25% of their volume for the entire period of the 17th century, however, for the period of the Thirty Years' War at less than a fifth. In this period, almost the half of the debts whose purpose has been determined was created by the debts related to the repayment of homesteads, loans of orphans' money, contributions and other benefits, such as a regularly paid interest.

During the Thirty Years' War, mostly men appeared in the creditor position, which could attest, at least at some stage of the war, the willingness to lend, easy availability of credit, and perhaps presence of cash at the creditors. The second most important creditors were legal persons that became the main creditors in the second half of the 17th century. The increasing state, nobility and Church demands could contribute to strengthening this position. The growth of debts for the contribution is mainly evident in the last quarter of the 17th century. The depletion of the inhabitants' financial reserves, which probably still existed in the part of the period 1620–1650, perhaps played a more considerable role. Then the possibility of obtaining a loan was easier for legal persons having still regular income from renting livestock and lands, bought up farmstead money or bequests. During the Thirty Years' War and in the years 1651–1675, it is possible to observe a high proportion of debts repaid to the adding up or to an orphan's coffer. Significant reduction of this item in the last quarter of the 17th century would correspond with the fact that during the 17th century, the amount of funds going through the orphan and municipal treasuries decreased. Using the data on the real estate prices, the author also tries to find out the current economic status of homesteads and the level of their indebtedness by common debts. In the observed period, the average values of indebtedness of homesteads and the subtraction for their insufficient equipment and poor economic status do not reach extreme values. In total, they represented approximately from a third to two fifth of price of indebted

homesteads. The subtractions for the poor economic status mainly emerged in the post-war period (i.e., in the 1650s most) when the deserted homesteads were settled most often. The indebtedness by common debts was the highest in the pre-war period when the homesteads were usually

the most paid up. The impossibility to obtain credit easily led rather to prolonging the period of the repayment of homesteads and to the reduction of the rate of their paying up than to some other more indebtedness.